

BOŽO GOLUŽA, Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini 1918. – 1941., Bosna i Hercegovina – zemlja katolika, pravoslavaca i muslimana, Mostar 1995., 336. str.

Nedavno je tiskana veoma zanimljiva knjiga dr. Bože Goluže pod naslovom: *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini 1918.–1941., Bosna i Hercegovina – zemlja katolika, pravoslavaca i muslimana*. Ovo djelo predstavlja izuzetno veliki znanstveni doprinos modernoj kako crkvenoj tako i državopravnoj, te političkoj historiografiji. Koristeći veoma bogatu objavljenu i do danas neobjavljenu arhivsku i drugu građu, te relevantnu historijsku literaturu, služeći se znanstvenim metodama, autor je obradio ne samo vjersko stanje u BiH od početka XX. stoljeća do 1941. godine, nego i određena državopravna i politička pitanja toga vremena.

U svezi s nastankom prve zajedničke južnoslavenske države, u knjizi se naglašava da su tu državu, ne umanjujući ulogu drugih naroda, stvorili Hrvati i Srbi. Istovremeno, postavljeno je pitanje zašto su Hrvati najviše bili nezadovoljni osnivanjem, kao i poslije življenjem u toj novoj državnoj zajednici? Na ovo pitanje, po mišljenju autora, naći odgovor prilično je lako. Naime, Hrvati, predvođeni Stjepanom Radićem, nisu htjeli ući u takvu novu zajednicu naroda, nisu željeli centralističko-unitarističku državu u kojoj će se morati odreći svojih povijesnih stečevina. Jednostavno, u toj državi hrvatsko nezadovoljstvo je proizlazilo iz potpune zapostavljenosti i torture nad hrvatskim narodom. Dovoljno je analizirati glavne državopravne akte, zatim sastav i strukturu vlasti u Kraljevini SHS, odnosno prvoj Jugoslaviji, pa zaključiti da je to bila država u kojoj je jasno bila ozakonjena velikosrpska hegemonija, odnosno potpuna podčinjenost svih nesrpskih naroda, a poglavito Hrvata.

Knjiga sadrži uvod, četiri dijela, zaključak, te literaturu i izvore. U prvom dijelu knjige, pod naslovom: *Religiozno-političke prilike u BiH početkom XX. stoljeća*, autor je analizirao crkvene prilike početkom ovog stoljeća, zatim nastanak prve zajedničke južnoslavenske države, te odnos katolika, pravoslavaca i muslimana prema novoj državi. U drugom dijelu knjige obrađene su vjerske zajednice u BiH i to: Katolička crkva u Hrvata, Srpska pravoslavna crkva, Islamska vjerska zajednica, Židovska vjerska zajednica i Hrvatska starokatolička crkva.

U trećem dijelu knjige analizirani su odgojno-obrazovna aktivnost Katoličke crkve u BiH, zatim karitativna djelatnost, katolička akcija, katolički tisak, ekumenizam između katolika i pravoslavaca, te dijalog s muslimanima.

Državna politika Kraljevine Jugoslavije prema Katoličkoj crkvi u toj državi i prema Svetoj Stolici, predmet je četvrtog dijela knjige. Tu su analizirani prvi ustav Kraljevine SHS, zatim diktatura kralja Aleksandra, te odnos kraljevske vlade i Svete Stolice, posebno s obzirom na pripreme, potpisivanje i opoziv konkordata.

Analizirajući određena državopravna i politička pitanja iz vremena stvaranja prve zajedničke južnoslavenske države, autor naglašava da je dosadašnja historiografija najčešće davala pogrešne ocjene o pojedinim događajima iz državopravne povijesti bivše Kraljevine Jugoslavije. Naime, vrlo često je u toj historiografiji isticano da su ujedinjenjem 1918. godine ispunjene višestoljetne želje južnoslavenskih naroda, pa tako i Hrvata, za zajedničkom državom Južnih Slavena, što jednostavno nije točno. U svezi s tim, naglašeno je koliko su bile velike zablude jednog dijela hrvatskih političara koji su kao guske u magli, kako je tada govorio Stjepan Radić, otišli u Beograd krajem studenog 1918. godine i prihvatili ujedinjenje s Kraljevinom Srbijom. Osim toga, autor na osnovi bogate arhivske i druge građe analizira i stavove Katoličke crkve o tim sudbunosnim događajima za hrvatski narod. Naime, Katolička crkva, a i ostale vjerske zajednice u BiH uglavnom su podržale ujedinjenje. Međutim, ubrzo je došlo veliko razočaranje. Analizom položaja Katoličke crkve, i općenito hrvatskog naroda u vrijeme Kra-

ljevine Jugoslavije 1918.-1941., dr. Goluža jasno je pokazao da je na djelu bila veliko-srpska hegemonija, da je »jedno ropstvo zamijenjeno još gorim, u kojemu je lansirana krilatica o narodnom jedinstvu. Što je u praksi značilo osiguranje političko-vjerske hegemonije jednog naroda i jedne vjere. Samo ujedinjenje nije bilo plod demokratskog sporazuma, niti dogovora na osnovi zajedničkih interesa naroda koji su stoljećima živjeli u različitim uvjetima i okruženjima već je to bila karika u lancu srpskog osvajačkog plana«.

Govoreći o djelovanju Islamske vjerske zajednice u BiH u ovom razdoblju, autor, između ostalog, naglašava da je pučanstvo BiH u vrijeme dolaska Turaka-Osmanlija sredinom 15. stoljeća na ove prostore, bilo podijeljeno između katolika i »bosanskih krstjana«, koji se u historiografiji najčešće zovu »bogumilima«, te da su se muslimani i pravoslavci pojavili tek nakon turske okupacije BiH.

U novije vrijeme mnogi muslimani ističu kako su upravo oni nastavak kontinuiteta bosanske srednjovjekovne države, što autor jasno negira, ističući da »ako itko ima pravo pripisivati sebi nasljedstvo te države, onda su to oni koji su davali otpor njezinim rušiteljima, te za njezine tradicije (vjeru i običaje) davali i svoje živote«, a to su bili Hrvati katolici.

Analizirajući stavove i poglede nekih srpskih političara u svezi s ujedinjenjem, odnosno stvaranjem Kraljevine SHS 1918. godine, autor iznosi neke veoma zanimljive dokumente, koji se u dosadašnjoj jugoslavenskoj historiografiji nisu koristili, ili su se koristili nedovoljno.

Tako npr. posebno je zanimljiv, s obzirom na suvremeno ratno vrijeme, razgovor, vođen u Francuskoj 1917., između Ante Trumbića, predsjednika Jugoslavenskog odbora i Stojana Protića, kasnije prvog predsjednika vlade Kraljevine SHS, a kojem je bio nazočan i Ivan Meštrović, koji je to i zapisao u svojim memoarima: *Uspomene na političke ljude i događaje*. Između ostalog, na Trumbićevo pitanje kakvo je rješenje pripremljeno za BiH, Protić je odgovorio: »Kad prede naša vojska Drinu, dat će Turcima dvadeset i četiri sata, pa makar i četrdeset osam, da se vrate na pradjedovsku vjeru, a što ne bi htjelo, to posjeći, kao što smo u svoje vrijeme uradili u Srbiji«. Trumbić je dalje pitao je li on to misli ozbiljno, a Protić je odgovorio: »U Bosni se s Turcima neće moći po evropski nego po naški«. Postavlja se pitanje: zašto je Trumbić i nakon toga radio na stvaranju zajedničke države južnoslavenskih naroda?

Posebno su zanimljiva gledišta i stavovi dr. Goluže kad analizira odnose Kraljevine Jugoslavije i Svete Stolice. Komentirajući nastanak prvog ustava Kraljevine SHS, odnosno pojedine ustavne nacрте političkih stranaka i političara, zatim rad Ustavotvorne skupštine, te same odredbe Ustava, autor jasno konstatira da je »ustav sankcionirao potpunu srbijansku vlast te zbog toga nimalo ne čudi mišljenje koje je vladalo među Hrvatima i ostalim nesrpskim narodima kako su prvoprosinački čin iz 1918. godine, tj. stvaranje Jugoslavije, kao i tzv. Vidovdanski ustav od 28. lipnja 1921. upotrebljeni za utvrđenje hegemonije bivše Kraljevine Srbije nad svim ostalim južnoslavenskim zemljama i narodima«.

Što se tiče položaja BiH u ustavnoj raspravi pri donošenju tzv. Vidovdanskog ustava, sve srpske stranke uvijek su isticale da je BiH srpska zemlja. Za razliku od toga, jedan od prvaka *Jugoslavenske muslimanske organizacije*, dr. Džaferbeg Kulenović, kasnije doglavnik u Pavličćevoj ustaškoj vladi, govorio je: »Pitate me, čija je BiH? U prvom redu nas Bosanaca i Hercegovaca. A provedite slobodne izbore, pa ćete vidjeti da je BiH hrvatska«.

Na kraju, autor ističe činjenicu da je upravo ovo povijesno razdoblje između dvaju svjetskih ratova 1918.-1941. bilo presudno za određenje balkanske budućnosti. Strašne posljedice krvavog velikosrpskog režima Kraljevine Jugoslavije osjetio je cijeli Balkan u Drugom svjetskom ratu, pa i dalje sve do naših dana.

Ljubomir Zovko